

ИНТЕРЕСУВАТ ЛИ СЕ ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ ОТ МЛАДИТЕ ХОРА - ИЗСЛЕДВАНЕ НА ИДЕИТЕ ЗА МЛАДЕЖКИ ПОЛИТИКИ В ПРОГРАМИТЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПАРТИИ (2021 – 2022)

Теодора Йовчева¹, Софийски Университет „Св. Климент Охридски“

Резюме

В статията се изследват идеите за политиките за младежта в предизборните програми на партиите в България през 2021 - 2022 г. Фокусът е върху политическите партии: Граждани за Европейско Развитие на България (ГЕРБ), Българска Социалистическа Партия (БСП), “Продължаваме Промяната” (ПП), коалиция “Демократична България” (ДБ) и “Възраждане”. Подборът на предизборни програми на партии е направен на база на присъствието на партиите в българския политически живот. По-специално, избрани са предизборни програми на партии и коалиции, успели да си осигурят парламентарно присъствие през изследвания период. Изследването не включва формациите: Движение за права и свободи (ДПС) и коалиция “Български възход”, защото в предизборните им програми не беше открита темата за политики за младежта. Информацията за „Има такъв народ“ е минимална, но е част от статията. Изследването стига до изводите, че не всички партии адресират младите хора в програмите си като отделен сегмент. Преобладаващо младите хора са адресирани през секторите социална политика, спорт, демографски проблеми и в по-малка степен иновации. Партиите като цяло включват младежки политики в програмите си, но обикновено мястото им е маргинално като се намира на едно от последните места по приоритети. Един от най-интересните изводи в изследването е, че партиите с най-млад електорат почти не са включили идеи за младежки политики в програмите си. Това откритие поставя въпроса с какво са привлечени младите избиратели и до колко предложенията за политики на партиите са фактор в привличането на избиратели от дадена възрастова група. Този въпрос дава основа за бъдещи изследвания по темата за младежта и партиите.

Ключови думи: младежки политики, идеи, партийни програми, политически партии, България.

¹ Теодора Йовчева е доктор по политология и постдокторант в Софийски Университет „Св. Климент Охридски“. Научните ѝ интереси са в областта на политическите партии. Публикувала е статии в списания като East European Politics and Societies и Irish Political Studies. Тя е представител на България в платформата Europe Elects.

ARE POLITICAL PARTIES INTERESTED IN YOUNG PEOPLE - RESEARCH ON THE YOUTH POLICIES PROPOSALS IN THE PLATFORMS OF THE BULGARIAN PARTIES (2021 – 2022)

Teodora Yovcheva², Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Abstract

This article explores the ideas for youth policies in the programs of the parties in Bulgaria in 2021 - 2022. It focuses on the political parties: Citizens for the European Development of Bulgaria (GERB), Bulgarian Socialist Party (BSP), "We continue the Change" (PP), coalition "Democratic Bulgaria" (DB) and "Vazrazhdane". The choice of the parties was made on the basis of their importance in the political life. The research does not include the formations: Movement for Rights and Freedoms (DPS) and coalition "Bulgarian Rise", because the topic of youth policies was not found in their programs. The information about "There is such a people" is minimal, but it is still part of the article. The research concludes that not all parties address young people in their programs as a separate segment. Predominantly young people are addressed through the sectors of social policy, sport, demographic problem and to a lesser extent innovation. Parties generally include youth policies in their programs, but usually their place is marginal, being one of the last places in terms of priorities. One of the most interesting findings in the research is that the parties with the youngest electorates hardly included youth policy ideas in their programs. This finding rises the question of what attracts young voters and to what extent parties' policy proposals plays a crucial role in voting within certain age group. This question provides a basis for future research on the topic of youth and parties.

Key words: youth policies, proposals, party platforms, political parties, Bulgaria

ВЪВЕДЕНИЕ

През 2021 - 2022 година България проведе рекорден за страната брой парламентарни избори - три през 2021 година и един предсрочен парламентарен вот през 2022 година в резултат на първия успешен вот на недоверие към правителство в страната. В резултат на неспособността на парламентарно представите партии да формират кабинет страната проведе още един предсрочен вот през 2023 година. По време на серията от избори се появиха няколко нови политически формации (партии и коалиции), които успяха да завоюват ключови позиции - “Има такъв народ” (ИТН), “Продължаваме промяната” (ПП). От друга страна, парламентарно представителство постигнаха формации като “Демократична България” и “Възраждане”, а други като “Обединени патриоти” не успяха да преминат електоралния праг. В резултат на тези събития партийният пейзаж

² Teodora Yovcheva holds a PhD in Political Science from Sofia University “St. Kliment Ohridski” and she is a postdoctoral fellow there. Her academic interests are in the field of political parties. Her works has been published on East European Politics and Societies and Irish Political Studies Journals. She is the Bulgarian representative of the platform Europe Elects.

в България преживя бурни промени. Теми като борбата с корупцията, съдебна реформа и енергетика придобиха ключово значение. Политиките за по-възрастното население преобладаваха като приоритет в работата на партиите особено през 2021 - 2022 година. Политиките за младежта обаче сякаш по-рядко са част от активно артикулираните от политическите теми. От друга страна, предизвикателството от новите партии стимулира останалите да формулират проблеми и да предложат решения. Това дава възможност редом с другите формулирани и широко медийно тиражирани проблеми да бъде изследвано присъствието и идеите за политики за младежта в предизборните кампании на българските партии - нови и по-стари.

Следователно проучването се фокусира върху следният изследователски въпрос: В каква степен политиките за младежта са част от предизборните програми на българските политически партии? Какви идеи за младежки политики залагат партиите в предизборните си програми?

Чрез тези въпроси статията си поставя за цел да изследва един често пренебрегван въпрос - този за младежките политики. Използваният метод е документален анализ – изследвани са предизборните програми на основните парламентарно представени партии в заложения период. Както беше споменато по-горе сериозно внимание се отделя на политиките за по-възрастното население и те заемат централна роля в предизборните послания на партиите. Темата за политики за младежта обаче изглежда пренебрегната в реториката на политическите. Дали това важи само за реториката или наистина политиките за младежта не намират място в партийните програми е аспект, който статията разглежда.

Изследването се фокусира върху формациите: Граждани за Европейско Развитие на България (ГЕРБ), Българска Социалистическа Партия (БСП), Продължаваме Промяната (ПП), коалиция “Демократична България” (ДБ) и “Възраждане”. Те са избрани, защото имат значителна тежест в политическия живот на страната през изследвания период: всичките формации са парламентарно представени като са били в изпълнителната власт през 2021 - 2022 година (ПП, ДБ и БСП), или са опозиция (ГЕРБ и “Възраждане”). Изследването не обхваща и други парламентарни представени партии като ДПС и коалицията “Български възход”, както и такива, участвали в изпълнителната власт като “Има такъв народ”, защото в програмите им не беше открита темата за политики за младежта. ИТН са само представени в статията доколкото представляват интересен парадокс - успяват да спечелят сериозен дял от младите избиратели без да предлагат идеи за младежки политики. По този начин проучването се лимитира до изброените по-горе партии и за съжаление не може да обхване всички релевантни формации в българския политически живот през последните две години.

МЛАДИТЕ ХОРА И ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ

Проучването на идеите за младежки политики и един от начините да се изследва отношението на партиите към младите хора (Latham, 1964, 484). По този начин статията изследва не само наличието и разнообразието от идеи, но и степента, в която формациите са обърнали погледа си към младите хора. Открито е, че дистанцията

между партиите и младите хора нараства и привлекателността на политическите партии намалява (Stock, 2008 in Weber, 2017). Партийното членство рязко намалява в европейските демокрации и се променя както по характер, така и по значение (Van Biezen, 2012). Това е особено вярно за по-младите хора (напр. Cross, Young, 2008; Hooghe et al., 2004; Seyd, Whiteley, 2004; Deželan, 2015). Нещо повече, имайки предвид цялостната картина на ниско членство в партиите (Mair, Van Biezen, 2001) и ниското доверие (Евробарометър), то апелът към младите хора би могъл да се окаже ключ към ревитализацията на партиите като организации. Систематичният подход на включване на младежки политики и обосноваването на предложените мерки с доказателства и изследвания, има потенциал да осигури на политиките по-високо доверие конкретно сред младите хора (Deželan, 2018, 27). Адресирането на младите хора в партийните документи би изпратило ясно послание, че те са ценни за партията. Включването на политики за младежта и интересите на младите хора в програмите на партиите един от начините за по-активното им ангажиране в живота на политическите партии (пак там). Следващата част от изследването се фокусира последователно върху предизборните програми на споменатите вече политически формации през периода 2021 -2022 година. Целта е чрез документален анализ на програмите да бъде отрито в каква степен идеите за младежки политики присъстват в програмите и какви са те.

ГЕРБ

Предизборната програма на ГЕРБ от 2021 година е 128 страници като е разделена на ценности, постигнато дотук, политическа визия, предизвикателства, приоритети, нужна трансформация, управление на ресурсите (секторни политики), двигатели на трансформацията.

В предизборната програма на ГЕРБ от 2021 година е включена идеята за създаване на младежки центрове за подкрепа и личностно развитие във всички областни градове (ГЕРБ [GERB] 2021, 40). Тази идея обаче е част от образователните политики и по-специално приоритет “Възпитание и подкрепа за личностно развитие”. Младежите са адресирани отново в раздела “Трансформиране пазара на труда чрез насърчаване на уменията и интелигентна дигитализация. Повишаване на конкурентоспособността” като тук е поставено за цел завръщането им на българския трудов пазар. Интересен момент в предизборна програма е, че идеите за пенсионна система са представени освен като политика за възрастните, така и за младите “Пенсионна система и за възрастните, и за младите”, опитвайки се по този начин да обединят интересите на двете възрастови групи или поне да ги представят като взаимно значими.

Цялостните идеи за младежки политики обаче са съсредоточени в раздела “Спорт и младежки политики”. По-конкретно политиките за младежта са представени като секторна политика с хоризонтален характер, към която редица други имат отношение (образование, заетост, култура, спорт, здравеопазване, социални услуги и т.н.). По този начин младежката политика е идентифицирана като хоризонтална, а не секторна – обединява различни аспекти, касаещи младите хора. Като основа цел е посочено:

осигуряване на среда за социална, професионална и личностна реализация в България, създаване на възможности за развитие, за гражданска активност и социално включване (ГЕРБ [GERB] 2021, 103). Като резултат от тази цел се припознава **намаляване на миграцията на младите хора в чужбина**: “Такава среда ще ни приближи още по-близо до целта за младите хора България да е мястото, където да искат и да успяват да създават семейство и дом” (пак там). Като основни приоритети с младежката сфера са идентифицирани: **разгръщане на новата стратегия за младежта в следващите 10 години, превенция на агресията и зависимостите сред младите хора чрез спорт и национални програми на Министерството на младежта и спорта, насърчаване на здравословен начин на живот, откриване на модерни младежки пространства в различни градове за работа със и за младите, повишаване капацитета и информираността на младите чрез информационни кампании и обучения - с акцент върху малките населени места, стимулиране на младежкото доброволчество, подкрепа за изграждане на капацитет на младежките организации и тяхната роля в приобщаването, участието и неформалното образование.**

Три момента могат да бъдат открити в програмата на ГЕРБ. **Особено впечатление прави, че младежката работа е разпозната като особен вид дейност, която включва самите млади хора в процеса и се обляга на неформално обучение (Council for Europe, 2023).** Това личи в приоритетите, които залагат на неформално обучение на младите хора като начин за **стимулиране на доброволството, заявеното желание за работа “със и за” младите хора в младежките центрове, както и подкрепата за младежки организации.** Може да се направи заключението, че в тази предизборна програмата се наблюдава разбиране за естеството на младежката работа като отделен вид дейност, а не просто като работа с млади хора. Също така е припознато правото и важността на младите хора да имат собствени организации. Те, от своя страна, са идентифицирани като способни да съдействат за приобщаването и неформалното образование на младите хора.

В раздела прави впечатление, че политиките за младежта заемат по-скромно място в сравнение с тези за спорта - отделена е по-малко от страница за изброяване на приоритетите за младите хора в сравнение със спорта, за който са отделени три страници (Политическа програма “България следващото поколение”, 2021, 101 - 103). Това е сигнал, че спортът заема по-приоритетно място от политиките за младежта в предизборната програма на ПП ГЕРБ от 2021 година.

В програмата от 2022 година “България след кризите - план за възстановяване” младежките политики от програмата от 2021 година са повторени. Вероятно краткият времеви хоризонт между двете кампании (през 2021 и 2022 година), както и фактът, че партията не е била в изпълнителната власт са обясними фактори за поставянето на еднакви идеи за младежки политики в двете програми.

Освен конкретните политики за младите хора последните са споменати в няколко други секторни политики. Отново е заложено изграждането на младежки центрове за личностно развитие във всички областни градове в страната. Перспективата за младите

хора е поставена като акцент за развитието на регионите в страната (“България след кризите - план за възстановяване”, 2022, 72). По този начин младите хора са включени в политиките за борба с обезлюдяването на региони в страната. Създаването на условия за перспектива за тях е припознато като средство за равномерното развитие на България.

Отново, както и в програмата от 2021 година младите хора и завръщането им на българския трудов пазар в част от трансформацията и конкурентоспособността. В настоящата програма обаче има допълнение спрямо тази от 2021 година. В раздела за социална политика е заложено подпомагане на младите за започване на първа работа. Предложено е разработване на програма, която да обхване 60 000 младежи след завършване на училище или университет с цел да останат да работят в България. Държавата ще се задължи да поеме 60% от осигурителния доход, а работодателят ще трябва да остави младият човек на работа поне 12 месеца след това (пак там, 99). Освен това специално внимание е обърнато на насърчаване на младежкото предприемачество (пак там). Във втората изследвана програма на ГЕРБ се наблюдава разширяване на идеите за политики за млади хора, макар и не непременно обособено в секция “Младежки политики”. Включването им в сектори като икономика и социална политика показва повишаване на значението на младите хора като приоритет в идеите за политики на партията.

БСП

В предизборната програма на БСП от 2021 година темата за младежта е спорта е разгърната на второ място след здравеопазването. На пръв поглед изглежда, че по този начин темата се приоритизира. В раздела обаче се набляга основно на спорта като се цели подобряване на качеството на живот на българските граждани чрез повече двигателна активност, увеличаване на участието в спортни активности и създаване на навици (БСП [BSP] 2021, 5). Като мерки са посочени увеличаване на бюджета на Министерството на младежта и спорта, създаване на механизми за широк достъп до спортни съоръжения, създаване а мониторингова система за оценка на двигателната годност и здравния статус на българското население, възстановяване на центровете за олимпийска подготовка, създаване на координационна структура за работа между ММС, МОН, МЗ, общините, училищните и университетските структури и др. (пак там). Прави впечатление, че макар разделът да е “Младежи и спорт” реално липсват заложените идеи за младежки политики. Нещо повече, спортът е разглеждан като политика за цялото население, а не специфично за младите хора. Единствената мярка, която е насочена към младежите е предложение за нова организация на начините на предлагане на физическо възпитание и спорт в училищата чрез въвеждане на нови спортове (пак там). Въпреки това, липсва идея за политика, различна от спортната, която да е насочена към развитие на капацитета на младите хора.

В раздела “Социална политика” младите хора са адресирани като се предлага финансова помощ при раждане (БСП [BSP] 2021, 7). Също така съществува идея за освобождаване на младите хора на данък върху труда до навършване на 26 годишна

възраст. За разлика от платформите на предишната изследвана партия (ГЕРБ), прави впечатление, че сред икономическите политики на БСП не съществуват такива, които пряко да адресират младите хора. Единствено в частта за регионално развитие е предвиден тип политика, косвено насочена към младите хора: привличане на бъдещи специалисти (ученици и студенти) чрез стипендии срещу завръщане в региона и стипендии за студенти, които след завършване се ангажират да работят в общинската администрация.

Въпреки че са налични политики, които адресират младите хора в определени сектори на социална политика, те не представляват цялостна политика по въпроса. Липсата на развити идеи конкретно за младежки политики е в ярък контраст с приоритизирането на сферата като втора в предизборната програма.

Програмата от 2022 година в преповтаря тази от 2021 година в частта за идеите за младежки политики. Отново в раздела за социална политика е обособен раздел за младите като е включена идеята за нулев данък върху доходите от труд до навършване на 26 години, финансова помощ при раждане на дете и увеличаване на размера на майчинството. Липсата на политики за младежта и адресирането на младите хора в социалната сфера чрез финансова помощ при раждане на дете, майчинство и като цяло идеи, насочени към семействата, показва, че в БСП въпросът за младите хора бива разглеждан през призмата на семейството и социалната сфера. Липсата на конкретни политики на младите извън семейната сфера (освен нулевия данък върху доходите от труд до навършване на 26 години) е сигнал, че Левицата се фокусира не върху младежката аудитория като цяло, а само върху един неин сегмент - младите семейства. Това по дефиниция изключва цялостна визия и политика за младите хора. Наличието на едни и същи примери в двете предизборни програми показва, че това е по-скоро тенденция. Като компенсация на този въпрос в раздела “България и Европейския съюз” е посочена мярката: “Европейски съюз на младите – по-добър живот и активно демократично участие на бъдещите поколения”. Липсата на конкретни предложения в тази мярка отново оставя младежкото участие като неизяснен въпрос.

Следващата част е посветена на програмите на партиите, които според социологическите (проучвания се радват на гласа на младите хора. Това са “Има такъв народ”, “коалиция “Демократична България” и “Продължаваме промяната”. От избирателите на “Има такъв народ” през април 2021 година 33% за на възраст 18 - 30 години (Галъп Интернешънъл [Gallup International] 2021), през юли 2021 година са 23% в същата възрастова група (Изследователски център “Тренд” [Izsledovateliski tsentar „Trend“] 2021), а през ноември са 24,1%. Обратно, ако се погледне каква част от младите избиратели предпочитат ИТН, данните показват, че това са 17% от гласуващите младежи през ноември, 37,4% през юли и 30% през април 2021 година (Изследователски център „Тренд“ [Izsledovateliski tsentar „Trend“] 2021). През октомври 2022 година отново ИТН разполага с най-младия електорат (Изследователски център „Тренд“ [Izsledovateliski tsentar „Trend“] 2022).

Данните за “Продължаваме промяната” са само за ноември 2021 година и октомври 2022 година, защото това са изборите, на които коалицията участва. През ноември тя

печели 21.1% от гласуващите млади хора като те са почти 15% от нейния електорат (пак там).

За “Демократична България” данните показват: през април 2021 година 22% от електората на коалицията са хора на възраст 18 - 30 години (Галъп Интернешънъл, [Gallup International] 2021), през юли този процент е почти 19% (Изследователски център „Тренд“ [Izsledovatelski tsentar „Trend“] 2021), а през ноември е 19,5% (Изследователски център „Тренд“ [Izsledovatelski tsentar „Trend“] 2022). Съответно от всички гласуващи млади хора през април на същата възраст 12% са предпочели ДБ през април, 17% през юли, 11% през ноември. За 2022 година данните са сходни: 15.3% от избирателите на ДБ са младите хора.

Това показва, че трите партии - ИТН, ПП и ДБ разполагат с едни от най-младите електорати. Това поражда въпроса за младежките политики в предизборните им програми. Тъй като младежките политики касаят младите хора пряко, ще бъде направено изследване до каква степен партиите, радващи се на младежки електорати, са спечелили тези избиратели, посредством политиките си за младежта. Подобно изследване би показали доколко идеите за младежки политики обуславят привличането на млади гласоподаватели. Това повдига по-големият въпрос какво мотивира младите хора са гласуват за определена партия и до колко предложените политиките са фактор в тази посока.

ИМА ТАКЪВ НАРОД

В предизборните програми на ИТН от 2021 и 2022 година, достъпни на страницата на партията, фигурира раздел “Спорт”, в който са предвидени ревизия на ведомството, създаване на експертен съвет към ММС за реформа в сектора, изготвяне на стратегия за бюджета на ММС и реформа на спортните училища. **Не е предвидена нито една мярка, която да касае младежки политики.** След запитване към централа на партията за отделни програми за двете години, полученият отговор беше, че на сайта на партията се обновява програмата спрямо предложенията на работните групи. След проверка на сайта се оказва, че няма промяна в посока на включване на политики за младежта в програмата на ИТН. Това е особено учудващо на фона на това, че през 2021 и 2022 ИТН е партията с най-млад електорат.

ПРОДЪЛЖАВАМЕ ПРОМЯНАТА

Следващата изследвана формация е тази на “Продължавам промяната”. Тя беше създадена от двама министри в служебното правителство на президента Румен Радев - Кирил Петков (министър на икономиката) и Асен Василев (министър на финансите). Проектът беше анонсиран през септември 2021 година, но за да участва в изборите през ноември същата година използва коалиционен формат между партиите ВОЛТ, “Средна Европейска Класа” (СЕК) и “Политическо движение Социалдемократи”. Въпреки това коалицията имаше своя програма. Тя е сравнително кратка - от 20 страници, обособена в различни секторни политики с логото “Нулева корупция”.

В предизборната програма на ПП от 2021 година младежите почти не са адресирани. В раздела “Спорт”, където обикновено партиите включват “и младеж” не е налична отделна обособена секция за младежта. Съответно не са представени и младежки политики. Младите хора са адресирани в социална сфера, където е посочено, че ще се предприемат мерки за включването им в пазара на труда и намаляването на дела на младите хора, незаети с работа или учене. Продължаваме промяната [Prodalzhavame promyanata] 2021, 17). Като част от външната политика е предвидено младежите от българските диаспори да бъдат подкрепени чрез достъп до български университети (пак там: 18).

Предизборната програма от 2022 г. “Да си довършим работата” е доста по-голяма по обем от тази от 2021 година – да сложа страници. Вероятно обяснение за тази разлика е натрупаният опит и повечето време за разгръщане на идеите за политики. За разлика от предишната платформа тук вече има обособен раздел “Активна младеж и спорт”. Макар и първоначално да се отделя внимание на спортните политики, този път има подраздел, специфично представящ политики за младите хора. Като идеи за политики ПП предлага: **активното включване, овластяване и ангажиране на младите хора в икономическия, социалния и политическия живот, увеличаване на обхвата на програмата за безплатни извънкласни дейности за спорт и изкуства, насърчаване на социалното включване на младите хора от уязвими групи, интегриран и съгласуван подход за работа между институциите на национално, местно и регионално ниво с цел изграждане на ясен механизъм за решаване на младежки проблеми и за развитие на потенциала на младите хора, разширяване на възможностите за професионално ориентиране на младите хора в процеса на формалното им образование, намаляване на дела на младежите, попадащи в риск от социална изолация (към този приоритет в споменато и създаването на младежки центрове), понижаване на употреба на тютюневи изделия, алкохол и психоактивни вещества сред младите хора и намаляване на случаите на агресия, реструктуриране на програмите за младежта и младежките дейности, приоритизиране на провеждането на младежки събития и участие в такива в България, както и такива организирани от страни от Европейския съюз (Продължаваме промяната [Prodalzhavame promyanata] 2022, 68).**

Освен това младите хора, които не са заети на пазара на труда и не работят са припознати като група, която има необходимост от специално внимание и насърчение (пак там 2022: 8). Също така е предвидена подкрепа за младежи от уязвими групи с цел достъп до висше образование (пак там 2022: 14).

Изследването на документите на ПП показва, че има израстване и надграждане на разбирането на формацията за младежки политики. От липсата на такива през 2021 година само година по-късно има отделена специфична секция за това. Като най-значими предложения се открояват реструктурирането на програмите за младежта и младежките дейности, насърчаване на социалното включване на младежи от уязвими групи, борбата с агресията и професионалното ориентиране на младите хора. Идеята за създаване на младежки центрове е представена като част от борбата с агресията. Може

да се предположи, че наличието на идеи за политики за младите хора е в следствие на натрупания институционален опит в изпълнителната власт, което е довело до по-задълбочено разбиране за различните секторни политики.

ДЕМОКРАТИЧНА БЪЛГАРИЯ

Предизборната програма на коалицията “Демократична България” от 2021 г. съдържа раздел “Спорт”, в който не са налични конкретни политики за младежите, отделени от тези за спорта. В раздела за социални политики е адресирана младежката безработица като е посочено, че чрез регулярен мониторинг на търсенето и предлагането на пазара и координацията с образователните институции ще се създаде по-добра предпоставка за преодоляването на младежката безработица. Отново младите хора са адресирани в контекста на демографската криза. Предвидено е да бъдат привлечени млади хора с български произход, живеещи извън територията на страната като мярка за борба с демографската криза.

В предизборната програма на коалиция “Демократична България” от 2022 година отново фигурира само раздел “Спорт”. За разлика от другите три изследвани формации “младеж” не е включено като понятие в идеите за секторната политика. Политиките за младите хора са разглеждани основно през призмата на спорта. **Последната мярка в този раздел, касаеща младежите, е създаване на национална програма за превенция на зависимостите от хазартни дейности и различни вещества.**

Като част от социалната програма на коалицията се предвижда намаляване на младежката безработица, овластяване на младежи с увреждания и подпомагане на семействата им. По този начин се разбира, че коалицията обръща внимание на конкретни младежи със специални потребности като акцент.

След документалния анализ може да се направи заключението, че в коалиция “Демократична България” младежките политики са възприемани основно през призмата на спорта. Няма отделен раздел за политики за младежта, нито пък има изброени такива, които касаят конкретно младежите, без да са обвързани със спорта. **Този факт е изненадващ на фона на сериозният дял млади избиратели на коалицията - 39,1% от електората на ДБ на изборите на 2 октомври 2022 са хора на възраст 18 - 39 г.** Макар формацията да има опит в изпълнителната власт в изследвания период, това не е стимулирало младежките политики да бъдат развита част от програмата ѝ. Въпреки че в програмата от 2022 година може да се забележи определен напредък от гледна точка на това, че младежките дейности фигурират като елемент, все пак единни политики не са предложени. Едно от обясненията може да бъде, че ДБ заема нишова позиция и се концентрира върху проблеми като съдебната реформа, борбата с корупцията и дигитализацията.

ВЪЗРАЖДАНЕ

Партия “Възраждане” успя да премине избирателна бариера за първи път на изборите през ноември 2021 година. Формацията се позиционира в националистическия и евроскептичният спектър, имайки предвид позициите ѝ против въвеждане на еврото

като валута в България. Тази позиция, редом с противопоставянето на ковид ограниченията, задължителната ваксинация и несъгласието с намаляването на капацитета на въглищния комплекс “Марица - Изток” са едни от най-ярките тези на “Възраждане”.

Програмата на “Възраждане” от 2021 година се състои от 67 страници като съществува отделен раздел “Младежта и спорта”. Преди да бъдат посочени идеите за политики е направен анализ на състоянието на българската младеж и спорт чрез сравнение с периода на социализма, твърдейки, че държавата се е изтеглила от масовия спорт. Според партията състоянието на младежта е “пряка функция от почти пълния разпад на обществото ни” Възраждане [Vazrajdane] 2021, 65). “Възраждане” обвързва състоянието на българската младеж със състоянието на спорта в страната. Като проблем е идентифицирана нарастващата употреба на алкохол, цигари и наркотични вещества (пак там).

В отговор на очертаните предизвикателства “Възраждане” предлагат създаване на национална програма за превенция на зависимостите. Освен това те целят интеграция на младите хора чрез патриотично възпитание. По този начин ще се утвърди единството на нацията и здравината на националната държава. В този аспект се наблюдава последователност на позициите на партията, която заема патриотична и националистическа позиция. По този начин идейният профил на “Възраждане” намира отражение и в политиките за младежта. Останалите политики за младите хора са насочени към разработване на програма, която да насърчи доброволчеството и подкрепа за развитие на материалната база на масовия спорт. В програмата на “Възраждане” за разлика от други има политики конкретно за младите хора, които не са обвързани непременно със спорта, макар и присъстващи в един и същи раздел. Това показва, че младите хора са припознати като категория, която има самостоятелно място и значение и следователно трябва да бъде специфично таргетирана чрез политики.

За разлика от другите формации в програмата на “Възраждане” съществува специфичен раздел “Преодоляване на демографската катастрофа и възраждане на семейните ценности”, в който младите хора са адресирани. Предвидено е да се положат усилия за привличане както на млади хора, завършили в чужбина, така и за българите от историческите диаспори чрез облекчена процедура за получаване на гражданство. Идентифицирана е нужда и от идеологическа промяна: “възпитателна работа с младежта за правилно разбиране на брака, съзряването им и готовността да поемат дълготраен неотменен ангажимент към своите семейство, съпруг/а и деца” Възраждане [Vazrajdane] 2021, 31). **За първи път в изследваните програми е открит раздел за семейните ценности и е заложен идеологически аспект и обосновка за политика за младите хора. Това отличава “Възраждане” от платформите на другите анализирани партии.** В известен смисъл подобен аспект се открива и при БСП, която разглежда младите хора основно през социалната сфера и подкрепата за създаването на семейства. “Възраждане” също залага на подобно поощряване (пак там: 10). Разликата обаче е, че БСП залага на икономически мерки за разлика от “Възраждане”, където се

наблюдава не само инструментален подход (подпомагане чрез икономически стимули), а и идеологически. По този показател формацията се отличава от изследваните дотук. Освен конкретните политики за младите хора е заложена и институционална мярка - сливане на три ведомства: Министерството на образованието и науката, Министерството на културата и Министерството на младежта и спорта в едно - Министерство на образованието, културата и спорта. Аргументите за това са свързани с намаляване на държавната администрация. По този начин хоризонтална политика като тази за младежта е адресирана чрез институционална реформа. Това е и една от най-значимите реформи, касаещи младите, в предизборните програми на партиите.

ИЗВОДИ

На базата на проведеното проучване могат да бъдат направени няколко изводи. Повечето политическите партии в избрания период обвързват политиките а младежта с тези за спорта. Това е разбираемо доколкото ведомството обединява двата аспекта (Министерство на младежта и спорта). Сравнително рядко се намират самостоятелни политики за младежите с изключение на ГЕРБ, и „Продължаваме промяната”. Като най-често срещан пункт, около който формациите на платформите се обединяват, е превенцията на зависимости. Като особени акценти се открояват в програмата на ГЕРБ-СДС включването на младите хора в процеса на младежка работа, а в програмата на ПП овластяването и включването на уязвимите групи. Партиите, които са били мандатоносители, имат по-детайлно описани идеи за младежка политика в сравнение с останалите.

Един от изводите е, че не всички партии адресират младите хора като отделен сегмент, заслужаващ собствени политики. Преобладаващо младите хора са адресирани през секторите социална политика, спорт, демографски проблем и в по-малка степен иновации. Не във всички платформи се наблюдава наличие на политики конкретно за младежта. Дори в секциите “спорт и младеж”, често политиките за младите хора са обвързани с тези за спорта. Изненадващо е, че утвърдени партии като БСП не предлагат в предизборната си платформа политики за младите хора. Социалистите следват левия икономически курс и може би това е причината младите хора да бъдат адресирани основно през социалната сфера.

Освен борбата със зависимостите като обединяващ елемент между партийните програми, се откроява тази на “Възраждане”, която освен секторните политики добавя и предложение за идеологическа работа с младите хора с цел патриотичното им социализиране и подготовката им за брак и семейство. Най-иновативната институционална мярка отново е на „Възраждане“ като предвижда сливане на няколко ведомства, имащи отношение към младите хора.

Партиите като цяло включват младежки политики в програмите си, но обикновено мястото им е маргинално като се намира на едно от последните места по приоритети. Като заключение може да се твърди, че партиите пренебрегват младежките политики в програмите си. Това е изключително важен момент, тъй като се предполага, че веднъж избрани, формациите ще се стремят да превърнат предложенията си в реални политики.

Това означава, че политиките за младежта не биха били приоритетни за партиите, веднъж избрани и имащи достъп до изпълнителната власт.

Липсата на идеи за политики за младежта поставя под въпрос целенасочените усилия на партиите да инкорпорират младите хора в политическия процес. Имайки предвид, че гласуването сред младите хора е в упадък, липсата на конкретни политики за младежта, е лишаване на един от инструментите за активиране на тази възрастова група.

Един от най-важните изводи в изследването е партиите с най-млад електорат почти не са включили идеи за младежки политики в програмите си. Това откритие поставя въпроса с какво са привлечени младите избиратели и до колко предложенията за политики на партиите са фактор в привличането на избиратели от дадена възрастова група. Още по-големият въпрос, който подобно откритие засяга е до колко избирателите гласуват рационално, на базата на политики, които пряко ги засягат, или са мотивирани от други фактори. Изследването не може да отговори на този по-обширен въпрос, тъй като отговорът предполага задълбочено проучване на комплексни социални и психологически фактори в процеса на гласуване. Настоящата статия обаче установява, че партиите с най-млади гласоподаватели постигат този резултат не благодарение на идеите си за младежки политики, защото такива почти не са налични в програмите им. Този аспект заслужава да бъде изследван отделно, защото в настоящето изследване фокусът е друг и не би могъл да бъде изчерпателно анализиран. Въпреки това, принос на изследването е откритието за този феномен, който дава отправна точка за бъдещи изследвания.

БИБЛИОГРАФИЯ

Council for Europe. Youth Work. Достъпна от: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/youth-work1>

Cross, W., and Young, L. (2008). Factors Influencing the Decision of the Young Politically Engaged to Join a Political Party, *Party Politics*, 14(3): 345–369.

Deželan, Tomaž. (2018). Youth & political parties: toolkit for youth-friendly politics in Europe (2018). Available at: <https://tools.youthforum.org/policy-library/wp-content/uploads/2021/04/Toolkit-Youth-and-Political-Parties-w-Key-Recommendations.pdf>

Deželan, T. (2015). Young people and democratic life in Europe: What next after the 2014 European elections?. Available at www.youthup.eu

Hooghe, M., Stolle, D., and Stouthuysen, P. (2004). Head Start in Politics: The Recruitment Function of Youth Organizations of Political Parties in Belgium, *Party Politics*, 10(2): 193–212.

Latham, E. (1964). “Party platform.” In: Gould J., and Kolb W. L. (eds.), *A Dictionary of the Social Sciences*. London: Tavistock publications.

Mair, P. and van Biezen, I. (2001). Party membership in twenty European democracies, 1980-2000. In: *Party politics*, vol. 7 (1): 5-21.

Seyd, P., and Whiteley, P. (2004). British Party Members: An Overview, *Party Politics*, 10(4): 355–366

Van Biezen, I., Mair, P., and Poguntke, T. (2012). Going, going... gone? The decline of party membership in contemporary Europe, *European Journal of Political Research*, 51(1): 24–56. doi:10.1111/j.1475- 6765.2011.01995.x

Weber, R. (2017). Political participation of young people in political parties, *Politikwiss*, 27: 379–396.

БСП [BSP] Предизборна платформа на БСП - 2021.

Възраждане [Vazrazhdane] (2021) Кои сме ние и какво искаме - 2021. Достъпна на: https://vazrazhdane.bg/wp-content/uploads/2023/03/myPlatforma_Vazrazhdane.pdf

ГЕРБ [GERB] (2021) Политическа програма “България следващото поколение” - 2021.

Галъп Интернешънъл [Gallup International] (2021) Демографски профил. Достъпна от: <https://www.gallup-international.bg/44674/demographic-structure/> (Посетена на 29.03.2023)

Изследователски център „Тренд“ [Izsledovatelski tsentar „Trend“] (2021). Профил на избирателя (екзит пол от парламентарни и президентски избори през ноември 2021). Достъпна от:

<https://rctrend.bg/project/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BB-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F-%D0%B5%D0%BA%D0%B7%D0%B8%D1%82-%D0%BF%D0%BE%D0%BB-%D0%BE%D1%82-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB-3/> (Посетена на 29.03.2023)

Изследователски център „Тренд“ [Izsledovatelski tsentar „Trend“] (2021). Профил на избирателя (екзит пол от парламентарните избори през юли 2021). Достъпна от:

<https://rctrend.bg/project/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BB-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F-%D0%B5%D0%BA%D0%B7%D0%B8%D1%82-%D0%BF%D0%BE%D0%BB-%D0%BE%D1%82-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB-3/> (Посетена на 29.03.2023)

Изследователски център „Тренд“ [Izsledovatelski tsentar „Trend“] (2022). Профил на избирателя (екзит пол от парламентарните избори през октомври 2022). Достъпна от:

<https://rctrend.bg/project/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BB-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F-%D0%B5%D0%BA%D0%B7%D0%B8%D1%82-%D0%BF%D0%BE%D0%BB-%D0%BE%D1%82-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB-4/> (Посетена на 29.03.2023)

Продължаваме промяната [Prodalzhavame promyanata] (2022) Да си довършим работата - 2022.

Продължаваме промяната [Prodalzhavame promyanata] (2021) Програма за нулева корупция - 2021. Достъпна от: https://promeni.bg/wp-content/uploads/2021/10/programa_prodlzhavame-promyanata.pdf